

Nesze Neked (*,Olvasó?'*) Posztmodern

Az Ikon Kiadó a 20. század egyes irányzatait és alakjait bemutató ismeretterjesztő sorozatának címéül a „Nesze Neked” kifejezést választotta. A sorozatot az angol névrokon kiadó (Icon Books Ltd., Cambridge) eredetileg „For Beginners” – „Kezdőknek” cím alatt jelentette meg, a magyar fél pedig ezt valószínűleg nem érezvén elég figyelemfelkeltőnek, valami igazán frappánsat, szembeötlőt igyekezett találni. Nos, ez sikerült, de a címválasztás különféle problémákat vet fel.

A „nesze neked” kifejezés annyit jelent, hogy a megszólított kap valamit, vagy történik vele valami, ami várakozásainak nem felel meg. Közeli rokona az „úgy kell neked”-nek, azzal a különbséggel, hogy a „nesze” az átnyújtás gesztusát („ne”+„sze” nyomatékösítő szó) jeleníti meg. A „nesze neked” úgynevezett lappangó alanyos természetéből következik, hogy nem kell feltétlenül megmondanunk, mit is „kap” a megszólított. (A lappangó alany iskolapéldája a „Majd lesz neked, Jancsi!” mondat, ahol az alanyt az állítmányhoz hozzáértjük, de a mondatot nem egészíthetjük ki pontosan, nem úgy, mint a tapadásos alany – „Terítve van” – esetében. Jancsi itt megszólított, és a mondat többi részétől vészszó választja el. Ami pedig lesz neki, az mondjuk lehet a nemulass.) A *Nesze Neked Posztmodern* címben vesszót nem találunk, így azt nem gondolhatjuk, hogy a posztmodern szólítódik meg; a fentiek következtében azt az enyhe fenyegető éllel bíró „Nesze Neked (*,Olvasó'*) posztmodern”-ként kell értenünk.

Komolyra fordítva a szót, nagyon jellegzetesnek tartom a címválasztást, több szempontból is. Egyrészt alkalmazkodik a magyar közvéleménynek a posztmodernhez (de a többi kötet témáihoz – Freud, feminizmus – is) füződő ambivalens viszonyához. Másrészt jól illik a kötethez magához is: az olvasó kap is valamit meg nem is, illetve mindenképpen valami szokatlant kap: a könyv képregény formájában íródott. Felépítése megfelel a klasszikus comics-ének, ahol a szereplők szövege

a melljük rajzolt „buborékokban” olvasható, a lap alján pedig a narrátor magyarázza és összeköti az eseményeket – jelen esetben a különféle elméleteket.

A képregényt mint műfajt gyakran elmarasztalóan értékeli, a nyolcvanas években Magyarországon gyakori vitéma volt, hogy vajon a képregényolvasás elszegényíti-e a gyerekek olvasáskultúráját, vagy talán éppen ellenkezőleg, fejlesztí fantáziájukat és ismereteket ad át szórakoztató formában. (1) Több felmérést végeztek könyvtárlátogató gyerekek körében, amelyekből kiderült, hogy ha egy regényt eredeti és képregény változatban is a kezükbe adnak, akkor a képregény a sikeresebb. A felmérések idézik gyerekek véleményét, miszerint a szereplők neve a rajzok segítségével könnyebben megjegyezhető. (2)

Az kétségtelen, hogy például a nyelvoktatás számára a képregényforma nagyon jól hasznosítható: a szöveg konkrét szituációba helyezése, a gesztusok érzékletessége megkönnyíti az idegennyelvű kifejezés jelentésének egyértelmű azonosítását az anyanyelvi kifejezéssel a nyelvtanulás kezdeti fázisában, s a képek nézegetése közben az információ ravasz módon belopakodik a nyelvtanulók memóriájába. Mindenkinek ismerős az a feladattípus is, amikor a nyelvtanulóknak a képek alapján kell egy történetet elmondania, azaz a képek segítségével idézi fel a már tanultakat. A *Nesze Neked Posztmodern* is a képregénynek erre a „szórakoztatva tanító” funkciójára épít: nagy információmennyiséget közöl vázlatosan és némiképp – a

műfaj adottságaiból következően – felületesen, de jól befogadható módon. Másrészt viszont, mivel mint olvasási mód a képregényolvasás nem egyezik a folyamatos szöveg olvasásának módjával, a képek az utóbbihoz szokott olvasót inkább kizökkentik, mintsem segítik szövegértését.

A könyv terjedelméhez képest hatalmas név- és fogalomanyagot mozgat leegyszerűsített formában. Csak egy rövid lista azokról a szerzőkről, akiknek az arca is többször megjelenik a könyvben (természetesen a „hozzájuk rendelhető” elméletekkel, illetve alkotásokkal együtt): *Marx, Picasso, Cézanne, Lyotard, Malevics, Mondrian, Pollock, Duchamp, Warhol, Baudrillard, Saussure, Jakobson, Lévi-Strauss, Barthes, Derrida, Foucault, Lacan, Irigaray, Kristeva, Feyerabend, Fukuyama, Schwarzenegger, Madonna, János Pál pápa, Ronald Reagan és Margaret Thatcher*. Álljon itt ízelítőül néhány azokból a problémákból is, amelyeket a könyv mint posztmodern korunk legjellemzőbbjeit emel ki: Disneyland; cyberspace; virtuális valóság; pénzvilág; fogyasztói társadalom; Öböl-háború; Benetton-reklámok; rap; karaoke; edzőcipő mint szimulakrum; *A bárányok hallgatnak; Twin Peaks*; a harmadik világ posztmodernizmusa. Mint a felsorolásból is kiderül, a könyv főként a képzőművészetre és a különféle elméletekre épül, irodalomról szinte nem esik szó benne.

A *Nesze Neked Posztmodernben* a modern és a posztmodern „nagy alakjai” arckukkal együtt vannak jelen. Például Marx a feje mellé rajzolt buborékban a következőket mondja: „Amit termelünk, mindig mérföldekkel előtte jár annak, amit gondolunk.” A lap alján a narrátor röviden elmagyarázza, mi is az a dialektikus materializmus. (Más kérdés, hogy csak egy „nyugati” könyv teheti meg, hogy a posztmodernről szóló fejtegetéseit Marxszal kezdje.) Később *Baudrillard* a két öt ábrázoló, egymás mellé tett kép közötti buborékban közli, hogy „a művészet mára teljesen átjárta a valóságot”, a narrátor pedig: „Ezen azt érti (mármint Baudrillard – M. A.), hogy a művészet és a valóság közötti határ

egyértelműen eltűnt, minthogy mindegyik beleomlott az egyetemes szimulakrumba.”

Ugyanakkor viszont előfordul, hogy az egyes oldalakon több „szereplő” is jelen van, de nincsen mindegyikük mellé odaírva, ki is az illető. Így a visszatérő arcmasok kapcsolják össze a különböző gondolatokat, tudományos és művészeti területeket. Például a „nagy elbeszélések”-ről szóló résznél a már korábban emlegetett Lyotard, Kristeva és Derrida láthatók egy multinacionális építővállalat munkásaiként, védősisakban, overalljukon „Po-Mo Dekonstru Rt.” felirattal, s egy-egy magvas mondatot buborékolnak a téma kapcsán, de ismertnek tétélezett arcmasuk mellé nem írták oda a neveket még egyszer. A nem oly fejlett vizuális memóriával rendelkező olvasó (mint például jelen sorok írója), ha tudni akarja, kit is kell számításba vennie az adott téma kapcsán, ilyenkor elkezdi visszalapozni egy olyan helyig, ahol arc és név együtt szerepel.

Ez a megoldás, és maga az a tény, hogy a könyvnek saját arccal rendelkező „szereplői” a modern és a posztmodern képzőművészei és elméletírói, több problémát rejt magában. Egyrészt bizonyos fogalmak és jelenségek bizonyos arcokkal azonosítódnak inkább, mint bizonyos nevekkal. Kérdés az, hogy – sarkítva a dolgot – mire fog jobban emlékezni az olvasó a könyv elolvasása után: az arcra vagy a névre? Másrészt ezáltal a módszer által bizonyos arcok bizonyos fogalmakkal címkéződnek fel és viszont, azaz az arcok voltaképpen a „mögöttük” található fogalmak jeleivé válnak. Egyes nézetek szerint a képregény egyik őseinek tekinthetők azok a középkori festmények, amelyeken a feliratok úgynevezett mondatzalagokként jelennek meg, sokszor a képen szereplő szentek és angyalok szájából kigyózva. (3) A középkori kultúra egyik jellegzetessége, hogy a művek mindig ugyanazt a már ismert történetet mesélik, azaz csupán ikonikus jelei valami állandónak, ismertnek. (4) Valami hasonlóan lehetünk tanúi ebben a könyvben, ahol a posztmodern elméletírói képregényhősökké válnak, akiket mindig ugyanolyan ruházatukról és arckifejezésükről is-

merhetünk fel, akik voltaképpen mindig ugyanazt mondják, arcuk mindig valami változatlanul jelle. Az irónia egyrészt kétségtelen, ugyanakkor egyáltalán nem biztos, hogy az átlagolvasó ezt érzéklni fogja, s éppen a posztmodernről, a személyiség megsokszorozódásáról, az író és az olvasó haláláról, a szövegüniverzum és a jelentések végtelenné válásáról, a reprodukálhatóságról stb. való olvasás közben furcsa élmény arcok és szövegek identifikálódását figyelemmel kísérni. (Jobban „illik” talán a műfaj például a Freudról szóló képregényes életrajzhoz, amelyik a kis „Zsigi” gyermekkori élményeinek ecsetelésével kezdődik – *Nesze Neked Freud*, 1995.)

Eljutottunk tehát az utolsó kérdéshez: kik is a potenciális olvasói ennek a könyvnek, melyik az a réteg, amelyet megcéloz? Formája alapján inkább a fiatalabb olvasók, a diákok ízléséhez áll közel, de ehhez képest túl sok benne a megmagyarázatlanul hagyott fogalom, és némiképp esetleges, hogy mit tekint a könyv tudottnak. Az olvasó tehát például tudja, hogy mi az a genealógia, a konceptuális művészet és az installáció, de nem tudja, mi az alap és mi a felépítmény; nem tudja, ki *Andy Warhol*, de a „pop art pápája” magyarázatból ez nyilván(?) egyértelművé válik számára. Egy ilyen műfajú könyv esetében egyik dolognak a másikkal való magyarázata természetesen nem megkerülhető, de itt ezáltal éppen az kérdőjeleződik meg, ami a könyv legnagyobb érdeme. Nevezetesen az, hogy végre van egy olyan könyv, amelyik csökkenthetné a szakadékot a szűk szakmai „elit” és a „többiek” között. Ennek viszont ellentmond az a tény, hogy az „elitre” jellemző belterjességet a magyarázatok esetleges volta miatt a könyv igazá-

ból nem szünteti meg, azonkívül a vizuális és nem vizuális poénokat csak az tudja értékelni, aki tudja, hogy miről van szó.

Mindezekkel együtt a *Nesze Neked Posztmodern* segíthet abban, hogy a posztmodern kapcsán emlegetett nevek és terminusok végre bekerüljenek a köztudatba, erre pedig igazán nagy szükség van, különösképpen akkor, amikor a középiskolai oktatás keretében az irodalomtörténet 1945-tel gyakorlatilag befejeződik, (irodalom)elméletéről szinte nem esik szó, a filozófiát az utolsó évben heti egy órában „tanulják”, a művészettörténet pedig nem tartozik azok közé a tantárgyak közé, amelyekre a legnagyobb hangsúly helyeződik. Ha a *Nesze Neked Posztmodern* elolvasása után valaki a kezébe vesz néhányat a könyv végén található angol, illetve magyar nyelvű bibliográfiában felsorolt „alapművek” közül, az máris siker.

Nesze Neked Posztmodern. Szöveg: Richard Appignanesi. Rajzok: Chris Garrat. Fordította: Farkas Zsolt. Ikon Kiadó, Budapest, 1995.

Menyhért Anna

Jegyzet

- (1) Vö.: *A képregény*. Válogatta és szerkesztette: Rubovszky Kálmán. Budapest, 1989.
- (2) Uo., 239–241. p.
- (3) Vö.: Radnóti Sándor – Szerdahelyi István: *Képregény*. In: *Világirodalmi Lexikon* 6. kötet. Budapest, 1979.
- (4) Vö.: Lotman, J. M.: *Jel és jelrendszer: a 11–19. századi orosz kultúra tipológiája*. In: *Szöveg, modell, típus*. Budapest, 1973, 281–306. p.